

Redaktor naczelny
Esmond Wright
Profesor Katedry Historii Ameryki
Uniwersytet Londyński

Współpracownicy:

Christopher Andrew
Geoffrey Barraclough
Asa Briggs
David Buisseret
John Burnett
G.R. Elton
Peter Furtado
David Gillard
Gerald S. Graham
Neil Grant
Nathaniel Harris
J.A. Hawgood
James Henderson
R. Horsman
F.C. Jones
Robert Knecht
William H. McNeill
George Metcalf
R.R. Palmer
C. Duncan Rice
George Shepperson
Allan Smith
Frank Thistlethwaite
David Thomson
J.J. Tumelty

Tłumaczenie:

Tomasz Żyro (cz. I i II)
Mariusz Zwoliński (cz. III)
Ryszard Jan Burek (cz. IV)
Leszek Kamiński (cz. V, VI i VII)
Teresa Stajuda (cz. VIII i IX)
Elżbieta i Marian Dobrosielscy (cz. X)

Opracowanie:

Zespół redakcyjny PAI S.A. Warszawa
Wszelkie prawa zastrzeżone.
Przedruk lub odtwarzanie fragmentów tej książki
w mediach każdego rodzaju wymaga
pisemnego zezwolenia Wydawnictwa.

Ilustracja na pierwszej stronie okładki:
Napoleon przekracza Alpy, J.L. David. Muzeum
Narodowe Zamku Malmaison. Fotografia:
Giraudon, Paryż

Ilustracja na ostatniej stronie okładki:
Prom kosmiczny Columbia, czerwiec 1982.
Fotografia NASA.

Tytuł oryginału:
*History of the World –
The Last Five Hundred Years*

© 1969 The Hamlyn Publishing Group Limited
Revised and updated 1979, 1984
© 1984 Newnes Books, a division of The Hamlyn
Publishing Group Limited

Powszechna Agencja Informacyjna S.A. Warszawa
Towarzystwo Handlowe ELEKTRIM S.A.
Warszawa

© PAI S.A. edycji polskiej
Wydanie I, Warszawa 1992

Druk: Mladinska Knjiga Tiskarna – Ljubljana

ISBN 83-85406-10-7

Część I WOJNY RELIGIJNE

Strona 10

Wprowadzenie

Rozdział 1 Przemiany ekonomiczne i społeczne

Strona 13

Rewolucja cen
Przyrost ludności
Złoty wiek Antwerpii
Rozwój kapitalizmu
Zmierzch Antwerpii
Protestantyzm a kapitalizm

Rozdział 2 Reformacja

Strona 21

Kościół wobec państwa
Luter
Wojna chłopska
Zwingli
Anabaptyzm
Jan Kalwin
Rozwój kalwinizmu

Rozdział 3 Rywalizacja Habsburgów z Walezjuszami

Strona 28

Cesarz Karol V
Henryk VIII angielski
Wybór cesarza
Wojna z cesarzem
Zdrada Karola Burbona
Splądrowanie Rzymu
Groźba turecka wobec chrześcijaństwa
Karol V a Niemiecacy luteranie
Zdobycie Tunisu
Imperium kastylijskie w Nowym Świecie
Imperium Karola V

Rozdział 4 Tudorowie

Strona 42

Reformacja henrycjańska
Krolewski „rozwód” i rozłam z Rzymem
Edward VI
Maria Tudor
Elżbieta I
Wiek Drake’a

Rozdział 5 Szesnastowieczna Hiszpania

Strona 52

Filip II
Bunt Flandrii
Przyłączenie Portugalii
Hiszpańska inkwizycja
Wojna przeciw niewiernym
Bunt w Aragonii
Niezwyciężona armada
Zaczynają się przygotowania

Rozdział 6 Kontrrreformacja

Strona 61

Ignacy Loyola
Sobór trydencki
Filip II

Rozdział 7 Francja pomiędzy 1500 a 1640

Strona 66

Wyzwanie protestanckie
Początek wojen domowych
Rozwój działań wojennych
Wojna trzech Henryków
Odtworzenie władzy królewskiej
Henryk IV
Richelieu

Rozdział 8 Hiszpania pod rządami Filipa III i Filipa IV

Strona 75

Filip III i Lerma
Filip IV i Olivares
Rocroi i później
Koniec złotego wieku
Hiszpańskie posiadłości w Europie

Rozdział 9 Wojna trzydziestoletnia

Strona 82

Wojna czeska (1618–1627)
Wojna duńska (1625–1629)
Epizod szwedzki (1630–1634)
Faza francuska (1635–1648)
Traktat westfalski (1648)
Kontynuacja konfliktu francusko-hiszpańskiego
(1648–1659)
Skutki wojny
Mit wojny trzydziestoletniej

5 933

94(100) "15/19"

Część II NOWA EUROPA

Strona 92

Wprowadzenie

Rozdział 10 Siedemnastowieczna Anglia

Strona 95

Król a Izba Gmin
Król rządzi sam
Śmierć Strafforda
Wojna domowa
Egzekucja króla
Cromwell – radykał
Nowy król
Monarcha katolicki

Rozdział 11 Złoty wiek Zjednoczonych Prowincji

Strona 107

Podziały religijne
Książę Maurycy
Władza postępuje za bogactwem
System społeczny
Bogactwa z Wysp Korzennych
Sztuka

Rozdział 12 Zmiany układu sił w Europie

Strona 116

W poszukiwaniu chwały
Wrogowie Francji bogacą się
Los Imperium
Wzrost potęgi Anglii

Rozdział 13 Francja za Ludwika XIV

Strona 123

L'état c'est moi
Konflikty religijne

Rozdział 14 Rosja za Romanowów

Strona 127

Reforma rządu
Poddaństwo
Rosja spogląda na Zachód
Piotr I Wielki
Kampanie wojenne
Szlachta a Kościół
Nowa stolica

Rozdział 15 Rebelie i rewolucje

Strona 136

Dwór a poddani
Rewolucja umysłowa i naukowa
Matematyka
Galileusz
Newton
Filozofia polityczna
Kartezjusz
Racjonaliści i empiryści
Pionierzy w medycynie
Kościół przeciw nauce
Nowa armia
Zmiany w strategii
Kształt przyszłości

Część III WALKA O PRYMAT

Strona 150

Wprowadzenie

Rozdział 16 Europa Środkowa i Wschodnia w końcu XVII wieku

Strona 153

Brandenburgia – Prusy
Ziemie habsburskie
Przeciwnicy Habsburgów
Monarchia naddunajska
Polska
Imperium osmańskie

Rozdział 17 Wiek rozumu

Strona 161

„Angielska filozofia”
Filozofowie
Voltaire
Wielka *Encyklopedia*
Nauki przyrodnicze
Wpływ Oświecenia
Społeczeństwo XVIII w.
Nowa wrażliwość
Społeczeństwo oraz „szlachetny dzikus”
Rozum, uczucia, rewolucja

Rozdział 18 Oświeceni despoci

Strona 169

Idea państwa
„Król – sierżant”
Książę – filozof
Wojna siedmioletnia
Późniejsze lata panowania Fryderyka
Dziedzictwo Fryderyka
Austria za Karola VI
Maria Teresa
Cesarz-radykał
Przebudzenie się Niemiec
Rosja
Katarzyna II
Pugaczow
Podboje Katarzyny II
Państwa nadbałtyckie
Polska
Zmierzch imperium osmańskiego

Rozdział 19 Wojna i dyplomacja w osiemnastowiecznej Europie

Strona 186

Dyplomatyczne realia i złudzenia
Pokój w Utrechcie
Zawieranie i utrzymywanie pokoju
Wojna o sukcesję polską
Wojna o sukcesję austriacką
Wojna siedmioletnia
Dwie dyplomacie
Ku epoce rewolucji

Rozdział 20 Anglia w XVIII wieku

Strona 192

„Wspaniała rewolucja”
Wigowie i torysi
Jerzy I
Walpole i supremacja wigów
Metodyzm
Pitt i Jerzy III
Wilkes i lord North
Nowa Jerozolima

Rozdział 21 Panowanie Ludwika XV

Strona 201

Regencja i polisynodia
Kardynał Fleury i „ancien régime”
Pani de Pompadour
Bogactwo i podatki
Janseniści i parlamenty
Parlament i król

Rozdział 22 Zachodnia część regionu śródziemnomorskiego: Włochy, Hiszpania, Portugalia

Strona 208

Habsburgowie i Burbonowie
Papieżstwo
Odrodzenie Hiszpanii
Portugalia

Część IV PODOBÓJ NOWYCH ŚWIATÓW

Strona 212

Wprowadzenie

Rozdział 23 Ameryka w szesnastym i siedemnastym wieku

Strona 216

Ameryka Łacińska po konkwiście
Bogactwa Indii Zachodnich
Kościół a Indianie
Upadek imperium
Portugalska Brazylia
Ameryka Północna
Czerwonoskórzy Indianie
Indie Zachodnie
Merkantylizm
Restauracja Stuartów i dalsza ekspansja
Nowa Francja i handel futrami
Pierwsze konflikty

Rozdział 24 Konflikty kolonialne w osiemnastym wieku

Strona 231

Ameryka Łacińska
Reformy administracyjne
Ożywienie ekonomiczne i obrona kolonii
Wojna o ucho Jenkinsa
Upadek jezuitów
Ziemia i praca
Kreole i kapucyni
Kultura hiszpańskiej Ameryki
Brazylia

Rozdział 25 Zmagania o Amerykę Północną

Strona 240

Imperia: brytyjskie i francuskie
Sukcesje: hiszpańska i austriacka
Finał konfliktu

Rozdział 26 Daleki Wschód

Strona 246

Podbój Syberii przez Rosjan
Walka o handel przyprawami korzennymi
Hiszpanie na Filipinach
Mandżurowie
Jezuici w Chinach
Wymiana handlowa z Chinami
Japonia
Rządy rodu Tokugawa
Upadek rodu Tokugawa
Syjam
Birma
Annam
Laos

Rozdział 27 Imperium Wielkich Mogołów i powstanie Indii Brytyjskich

Strona 255

Szahdżahan
Wojna o sukcesję
Aurangzeb na wojnie
Persowie, Afganowie i Marathowie
Anglicy i Francuzi
Joseph Duplex
Czarna Nora w Kalkucie
Wojna siedmioletnia
Clive
Warren Hastings

Rozdział 28 Afryka w osiemnastym wieku

Strona 265

Afrykańskie wybrzeża Morza śródziemnego
Afryka Wschodnia
Holendrzy na południu
Handel niewolnikami w Afryce Zachodniej

Rozdział 29 Na wyspach Oceanu Spokojnego

Strona 268

Terra Australis
Cook
Podróż pierwsza: południowy Pacyfik
Podróż druga: znikająca Terra Australis
Podróż trzecia: Przejście Północno-Zachodnie
Kultury Oceanu Spokojnego
Melanezja
Inwazja Europejczyków
Narodziny białej Australii

Część V WIEK REWOLUCJI

Strona 276

Wprowadzenie

Rozdział 30 Rewolucja amerykańska

Strona 280

Problem Zachodu
Ustawa stemplowa
Wyzwanie dla władzy
Pierwszy Kongres Kontynentalny
Drugi Kongres Kontynentalny
Niepodległość
Wojna o niepodległość
Droga do Saratogi
Układ paryski
Konstytucja
Hamilton i Jefferson
John Adams

Rozdział 31 Rewolucja francuska

Strona 295

Stary ład
Ład społeczny
Ludwik XVI
Odwrót od absolutyzmu
Stany Generalne
Początek rewolucji
Zgromadzenie Narodowe
Reforma i Kościół
Zagrożenie dla monarchii
Zgromadzenie Prawodawcze
Rewolucja nabiera rozmachu
Konwent
Sankiuloci
Wróg u bram
Rewolucja i powstanie
Punkt kulminacyjny rewolucji
Komitet Ocalenia Publicznego
Terror
Jakobini
Termidorianie

Rozdział 32 Od rewolucji do cesarstwa

Strona 327

Wzlot Napoleona
Konsultat
Kondotier
Pierwszy Konsul
Imperium do Pokoju w Tylży

Część VI EUROPA I AMERYKA PÓŁNOCNA W DZIEWIĘTNASTYM STULECIU

Rozdział 33

Upadek Napoleona

Strona 339

Prusy
Europa pod rządami Napoleona
Rosja
Odwrot spod Moskwy
Zmiana sytuacji
Upadek imperium napoleońskiego
Inwazja na Francję
Abdykacja i wygnanie Napoleona
Ludwik XVIII
Kongres wiedeński
Sto dni
Bitwa pod Waterloo
Ostatni akt

Rozdział 34

Ruchy niepodległościowe w Ameryce Łacińskiej

Strona 360

Simón Bolívar
San Martín
Triumf i rozczerowanie Bolívara
Niepodległość Meksyku
Ameryka Centralna
Brazylia
Uznanie przez inne państwa
Problemy niepodległości
Cesarstwo Brazylijskie
Hiszpańska Ameryka Łacińska
Argentyna
Urugwaj
Paragwaj
Chile
Peru
Wenezuela
Kolumbia
Ekwador
Meksyk
Państwa Ameryki Środkowej

Strona 384

Wprowadzenie

Rozdział 35

Nowa Europa

Strona 388

Europa przemysłowa
Rewolucja transportowa
Zdobywca burżuazja
Wydzierżyczeni
Reformatory i utopiści
Triumf nauki
Epoka romantyczna
Anglia po Waterloo
Reformy klas średnich
Nowe prawo o ubogich
Początki epoki wiktoriańskiej
Wyzwanie czartystów
Triumf wolnego handlu
Imperium brytyjskie
Osiągnięcia Brytanii

Rozdział 36

Wiosna narodów

Strona 406

Niemcy i Polska
Narodziny nowoczesnej Belgii
Kryzys roku 1848
Sprawa wschodnia
Przebudzenie Grecji
Egipt Muhammada Alego
Spór o miejsca święte
„Chory człowiek Europy”
Wojna krymska

Rozdział 37

Rosja: lata konfliktu

Strona 421

Dekabryści
Samowładztwo i prawosławie
Nowa Rosja
Inteligencja
Konsekwencje wojny krymskiej
Zniesienie pańszczyzny
Polskie powstanie
Rozwój gospodarczy Rosji

Rozdział 38

Francja od Restauracji do Napoleona III

Strona 429

Restauracja Burbonów
Karol X
Sławne dni 1830 roku
Monarchia lipcowa
Gabinet Guizota
Rewolucja 1848 roku
Warszaty narodowe
Powrót Ludwika Bonaparte
Arystokratyczne cesarstwo
Sprawa Orsiniego
Liberalne cesarstwo

Rozdział 39

Stany Zjednoczone 1800–1865

Strona 442

Tomasz Jefferson
Kupno Luizjany
Morskie problemy
Wojna w 1812 roku
„Nowy nacjonalizm”
Marsz na Zachód
Południe i niewolnictwo
Era Jacksona
Gospodarka amerykańska i panika w 1837 roku
Polityka zagraniczna i amerykańscy Indianie
Doktryna Monroe
Manifest Destiny
Wojna z Meksykiem
Wzrost partykularyzmu
Kompromis z 1850 roku
Partia republikańska
Decyzja w sprawie Dreda Scotta
Secesja
Wojna domowa
Koszty wojny

Część VII RÓWNOWAGA SIŁ

Strona 464

Wprowadzenie

Rozdział 40

Cavour i Bismarck

Strona 468

Zjednoczenie Włoch
Wiktor Emanuel i Cavour
Giuseppe Garibaldi
Królestwo Włoch
Rzym i Wenecja
Niemcy
Szlezewik-Holsztyn
Francuska odpowiedź
Sedan
Pokój we Frankfurcie
Bilans

Rozdział 41

Modernizacja Europy

Strona 485

Nauki fizyczne
Biologia i medycyna
Nowa nauka
Zastosowania nauki
Świat się kurczy
Światowa gospodarka
Rozwój proletariatu
Syndykalizm
Międzynarodowy socjalizm
Klerykalny liberalizm
Pius IX
Europejska ekspansja

Rozdział 42

Nowy imperializm

Strona 499

Europa, Afryka i Azja
Motywy imperializmu
Brytyjczycy nad Nilem
Wojna burska
Francuzi w Afryce Północnej
Afryka Zachodnia
Rozdrapywanie Afryki
Chiny i Azja Południowo-Wschodnia

Część VIII DEMOKRACJA I NOWY IMPERIALIZM

Strona 508

Wprowadzenie

Rozdział 43

Rozwój demokracji w Wielkiej
Brytanii i Francji

Strona 512

Palmerston i pozycja Wielkiej Brytanii w świecie
Liberalizm gladstoński
Trade-unionizm
Labour Party
Problem ubóstwa
Lordowie i sufrażystki
Kwestia irlandzka
Problemy imperium brytyjskiego
Zagrożenie niemieckie
Bilans polityki uprzemysłowienia
Upadek drugiego cesarstwa we Francji
Republika czy monarchia?
Sprawa Dreyfusa
Antyklerykalizm
Rozwój przemysłu
Odrodzenie francuskiego socjalizmu
Problemy imperium
Francja i zagrożenie niemieckie

Rozdział 44

Rosja – wstęp do rewolucji

Strona 531

Ekspansja rosyjska
Industrializacja lat 1890
Lenin i rosyjski marksizm
Imperium dalekowschodnie
Rewolucja 1905
Stołypin i kwestia chłopska

Rozdział 45

Azja w XIX wieku

Strona 540

Wyzwanie Zachodu
Powstanie tajpingów
Wojna „Strzały”
Przeobrażenia Japonii
Mniejsze kraje Azji
Morza Południowe
Japonia zwycięża Chiny
Mocarstwa okrążają Chiny
Powstanie Bokserów
Bitwa o wschodnią Azję
Triumf Japonii
Sun Yat-sen

Rozdział 46

Stany Zjednoczone

– uprzemysłowienie i imperializm

Strona 554

Odbudowa
Emigracja
Linie kolejowe
Triumf kapitalizmu
Partia Populistyczna
Ruch postępowy – progresywizm
Imperializm w Ameryce Łacińskiej
Dyplomacja dolarowa
Rozłam wśród republikanów
Dylemat Wilsona

Rozdział 47

Międzynarodowe zamieszanie

Strona 564

Kulturkampf
Zagrożenie socjalistyczne
Ograniczony imperializm
Wilhelm II i rola Niemiec w świecie
Cesarstwo Habsburgów po 1848
Ugoda z 1867
Problem jugosłowiański
Wiedeń
Rewolucja i represje w Hiszpanii
Wojny karlistowskie
Republikańskie interludium
Zanikające imperium hiszpańskie
Portugalia
Zjednoczenie Włoch – zwiedzione nadzieje
Crispi i włoski imperializm
Giolitti
Nowe państwa bałkańskie
Młodołturcy

Część IX PIERWSZA WOJNA ŚWIATOWA – PRZYCZYNY I SKUTKI

strona 582

Wprowadzenie

Rozdział 48 Podejście do wojny

Strona 586

System sojuszy
Niemiecka *Weltpolitik*
Entente Cordiale
Napięcie na Bałkanach
Morski wyścig zbrojeń
Wojny bałkańskie
Kryzys sarajewski
Nadejście wojny

Rozdział 49 Pierwsza wojna światowa

Strona 596

Front Zachodni
Verdun
Ofensywa nad Sommą
Wojna na morzu
Interwencja amerykańska
Rewolucja w Rosji
Bolszewicy przejmują władzę
Zwycięstwo na zachodzie
Ostatnia ofensywa niemiecka

Rozdział 50 Europa powojenna

Strona 610

Przeobrażenia Europy Wschodniej
Wojna domowa w Rosji
Narodziny republiki weimarskiej
Faszyzm we Włoszech

Rozdział 51 Europa i świat zewnętrzny

Strona 621

Brytyjska Wspólnota Narodów
Wolne Państwo Irlandzkie
Przewaga imperialna
Rządy europejskie w Afryce
Subkontynent indyjski
Bliski Wschód
Imperia europejskie

Rozdział 52 Dobrobyt i depresja

Strona 631

Liga Narodów
Powrót dobrobytu
Wielki kryzys
Ameryka Łacińska
Kryzys w Europie

Rozdział 53 Chiny i Japonia

Strona 636

Japonia wkracza na scenę
Chińscy warlordowie
Japońskie dążenie do panowania nad Azją
Incydent mandżurski
Kariera Mao Zedonga
Długi marsz

Rozdział 54 Schyłek demokracji

Strona 645

Upadek demokracji w Niemczech
Niemcy nazistowskie
Gleichschaltung
Stalinowska Rosja
Przebudowa rosyjskiej gospodarki
Wielki terror
Kult jednostki
Odwrót od demokracji
Uspokojenie

Część X ŚWIAT OD 1939 ROKU

Strona 662

Wprowadzenie

Rozdział 55 Druga Wojna Światowa

Strona 666

Blitzkrieg
Front wschodni
Zwrotne punkty wojny
Churchill i Roosevelt
Götterdämmerung
Jak wygrano wojnę
Ruch oporu
Obozy koncentracyjne
Warszawskie Getto
Bezwartunkowa kapitulacja
Następstwa
Rosja i Ameryka

Rozdział 56 Główne wydarzenia historii lat 1945–1965

Strona 689

Wielka Brytania
Churchill składa rezygnację
Stany Zjednoczone
Początki zimnej wojny
Fala nacjonalizmu
Afryka
Bliski Wschód
Karaiby i Ameryka Łacińska

Rozdział 57 Główne wydarzenia historii lat 1965–1978

Strona 714

Europa
Daleki Wschód
Afryka
Kontynent indyjski
Bliski Wschód
Ameryka Łacińska i Północna

Rozdział 58 Główne wydarzenia historii lat 1978–1983

Strona 728

Europa
Daleki Wschód
Subkontynent indyjski
Bliski Wschód
Afryka
Ameryka

Rozdział 59 Tendencje i perspektywy lat osiemdziesiątych

Strona 736

Jeden świat, wiele narodów
Zbrojenia i ludzie
Ludność
Bogaci i biedni
Energia i zasoby
Nauka i technologie
Środowisko naturalne
Nota do wydania polskiego
Indeks
Podziękowania